

**Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők
Országos Szövetsége (MOSZ)**

**Termelői kiszolgáltatottság csökkentése a kereskedelmi
kapcsolatokban**

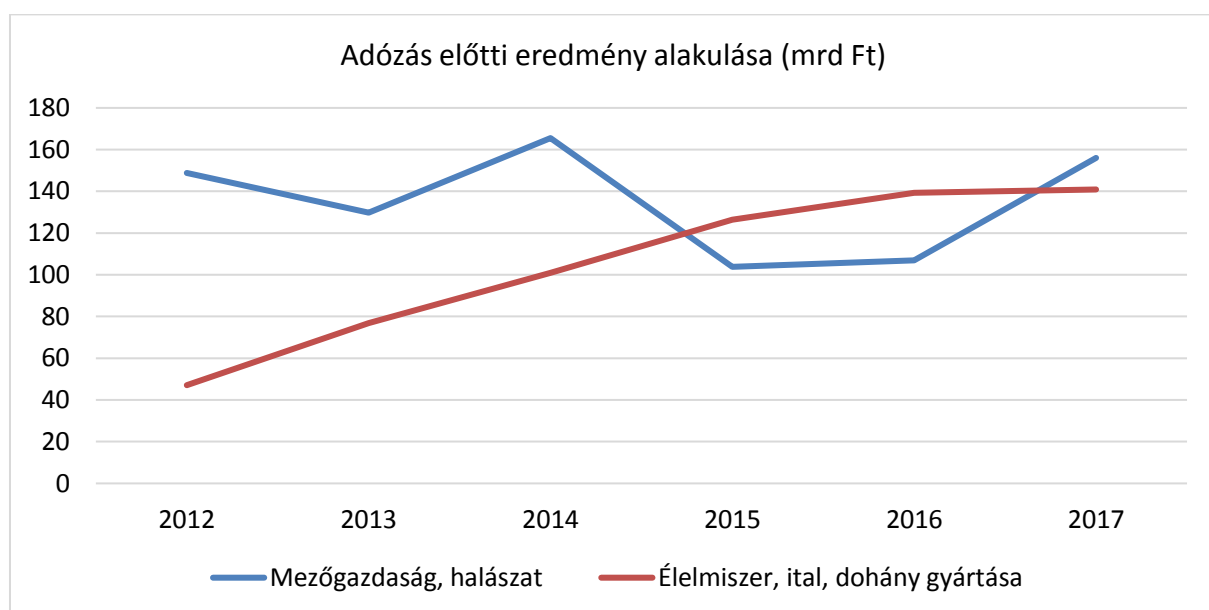
Budapest, 2019. június 11.

A mezőgazdasági termelők érdekérvényesítő képessége az értékteremtési lánc egészét tekintve rendkívül alacsony. A termelők és a feldolgozók, kereskedők közt zajló tárgyalások során a termelői oldal sokszor kiszolgáltatott helyzetben van, különösen a gyorsan romló mezőgazdasági termékek vonatkozásában.

Az együttműködési formák fejlődése, a szövetkezés elterjedése, a kockázatenyhítési rendszerek kialakulása, a technikai színvonal emelkedése, a raktározási lehetőségek és módszerek elterjedése, valamint javulása mind a termelői kockázat csökkenésének irányába hatottak, ugyanakkor a termelők értékesítési pozíciójuk tekintetében sok esetben még mindig hátrányos helyzetben vannak a felvásárlókkal, feldolgozókkal, forgalmazókkal szemben.

A társadalom elvárásainak eleget téve a jogalkotásban is megjelenik a termelők kiszolgáltatottságának csökkentést célzó szándék, a jogalkotó a gazdasági élet egyéb területeihez képest mind a piaci szabályozás, mind a szerződéses kapcsolat vonatkozásában jelentősen beavatkozik. A fennálló, a szerződéses kapcsolatokat szabályzó, fizetési határidőket megállapító rendelkezések azonban nem nyújtanak elégséges védelmet a termelők számára. Részben azért, mert az egyes jogszabályi feltételek idejétmúltak, részben azért, mert a hatályos előírásokat - megfelelő ellenőrzés és elrettentő mértékű büntetés hiányában - a gazdasági szereplők a mezőgazdasági termelők kárára nem tartják be.

A kiszolgáltatottság mértékének jó indikátora a megtermelt jövedelem ágazati megoszlásának időbeni változása, ami megmutatja, hogy az értékteremtési lánc szereplői az egyes években milyen arányban részesedtek az eredményből. Az egyenlőtlen pozíciókat jelzi, hogy míg az élelmiszeripar adózás előtti eredménye 2012 és 2017 között folyamatos, trendszerű növekedés mellett megháromszorozódott, a mérlegkészítő mezőgazdasági társas vállalkozások adózás előtti eredménye egy „U” alakú pályát leírva, 2012-ben lényegében ugyanannyi volt, mint 2017-ben.

Forrás: NAV, társasági adóbevallásra kötelezett vállalkozások

A tisztességtelen piaci gyakorlatok visszaszorítására mind nemzeti, mind uniós szinten vannak törekvések - legutóbb 2019. áprilisában került elfogadásra az Európai Parlament és Tanács 2019/633 számú irányelve a mezőgazdasági és élelmiszer-ellátási láncban a vállalkozások közötti kapcsolatokban előforduló tisztességtelen piaci gyakorlatokról –, ezek azonban mindeztidáig nem vezettek átütő eredményre. A kereskedelmi partnerek megtorló intézkedéseitől való félelem, a pénzügyi kockázatok továbbra is elriasztják a termelőket, hogy fellépjenek a felmerülő jogsértések ellen. Különösen igaz ez azon termékpályák esetében, ahol a feldolgozó oldal koncentrációs szintje magas és alig néhány cég kezében összpontosul a felvásárlás jelentős hányada.

Az elmúlt években több olyan kedvezőtlen gazdasági esemény is történt, ami ismételten felhívta a figyelmet a termelők kiszolgáltatottságára. A felvásárlókat, kereskedőket érintő csődök, felszámolások során jellemzően a termelők váltak a károk valódi elszenvedőivé.

A MOSZ munkája során kiemelten foglalkozik a termelői kiszolgáltatottság csökkentésének lehetőségével, ezzel kapcsolatos - a MOSZ Elnöksége által megerősített - javaslatainkat az elmúlt időszakban több szakmai szervezetnek is megküldtük. Kezdeményezéseink nyomán sikerült például rendezni a mezőgazdasági termékek értékesítésekor alkalmazható késedelmi kamat mértéke kapcsán felmerülő ellentmondásos helyzetet.

Érzékeljük, hogy az Agrárminisztérium is tesz erőfeszítéseket a termelők kiszolgáltatottságának csökkentése érdekében (pl. friss meggy és az ipari alma értékesítésére irányuló szerződések tartalmi elemeinek meghatározása), azonban a kereskedelmi kapcsolatok vonatkozásában a jog és a gyakorlat még mindig sok esetben elválik egymástól. Habár a jogi szabályozás az EU-s csatlakozás óta sokat javult és a termelők védelme egyre fokozottabban megjelenik, ez a mindennapokban sokszor nem érzékelhető.

A termelői kiszolgáltatottság csökkentése érdekében a MOSZ újra áttekintette az e területen tapasztalható anomáliákat és ismételten megfogalmazta azokat a javaslatait, melyek ahhoz szükségesek, hogy a termelők és kereskedelmi partnereik között meglévő egyenlőtlen helyzetben a termelők pozíciója javuljon.

Javaslatok:

- Már mai is számos jogszabályi előírás próbálja korlátozni a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokat, de ezek betartatása nem megfelelő, a hatóságok fellépése nem hatékony, képtelenek kikényszeríteni a jogszabályok megfelelő gyakorlati alkalmazását. Csak egy példa: hiába írja elő a hulladékról szóló 2012. évi 185. törvény a műtrágyás zsákok visszavételi kötelezettségét, a gyártók, illetve forgalmazók nagy többsége a termelők határozott fellépése ellenére sem hajlandó teljesíteni ezt a kötelezettségét.

Hatékonyabbá kell tenni az ellenőrzéseket, a termelőket érintő főbb problémák kapcsán (pl. 30 napos fizetési határidő be nem tartása) célvizsgálatokat kell lefolytatni.

- A gyakorlatban is érvényre kell juttatni azt a hatályos jogszabályi rendelkezést, ami szerint a termelő és a feldolgozó, illetve a felvásárló közötti adásvételi szerződésnek tartalmaznia kell a késedelmes fizetés esetére a fizetésre kötelezettnek a pénzforgalmi szolgáltatója részére adott, a termék ellenértékére és az azután fizetendő késedelmi kamatra vonatkozó beszédési megbízás teljesítésére irányuló hozzájárulását, felhatalmazó nyilatkozatát.
- Az egyes vállalati csődök kapcsán a termelői károk minimalizálása és a termelők értékesítési biztonságának növelése érdekében javasoljuk, hogy az egy éven belül fizetési késedelembe eső vállalkozások számára kötelező legyen megfelelő biztosítékok (bankgarancia, letét stb.) nyújtása az átvett áruk ellenértékének fedezeteként.
- A felek közötti szerződések jogszerűségét jelenleg semmilyen hatóság nem ellenőrzi, esetleges visszaélés, vagy tisztességtelen feltétel esetén peres úton lehet jogorvoslatot nyerni. A termelők, gyenge alkuerejük következtében gyakran kénytelen elfogadni számukra előnytelen, sokszor törvénybe ütköző kitéltet is a felvásárlókkal, kereskedővel kötött szerződéseikben. Ezért javasoljuk olyan hatóság felállítását – vagy meglévő hatóság jogkörének bővítését - amely illetékességet nyerne a szerződések vizsgálatához, valamint jogkörrel rendelkezne a szankcionáláshoz, illetve a fentebb javasolt büntetések kiszabásához.
- a 2019/633 irányelvnek megfelelő nemzeti jogszabályokat minél hamarabb - a 2021. május 1-i határidő előtt - életbe kell léptetni. Az irányelv a minimum feltételeket határozza meg, így annak átültetése során a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok szigorúbb – termelői érdekeket preferáló – szabályozására van szükség. Így például a romlandó termékekre leadott megrendelések lemondására az irányelvben meghatározott 30 napnál mindenképp rövidebb határidőt kell bevezetni.
- A jogsértő magatartásokat – erre a hivatkozott uniós irányelv alapján adott a lehetőség - közzé kell tenni, a bírságok mellett ez is jelentős visszatartó erőt jelenthet a tisztességtelen gyakorlatokkal szemben.
- Az irányelv kifejezetten preferálja az alternatív vitarendezési mechanizmusok önkéntes alkalmazását a tisztességtelen piaci gyakorlatokkal kapcsolatban felmerülő viták rendezése kapcsán. A nemzetközi tapasztalatok alapján a leghatékonyabb vitarendezési fórum a választott bíróság. A Magyar Agrár-, Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Kamaráról szóló 2012. évi CXXVI. törvény azonban megfosztja a kamarai tagokat attól, hogy az agrárgazdasági tevékenységgel összefüggő szerződéses kapcsolataikban szabadon dönthessenek

arról, mely választott bíróságot jelölik ki. A korlátozás miatt – a kitűzött célokkal ellentétben - érezhetően csökkent az alternatív vitarendező fórumok iránti igény.

- Köztes intézkedésekkel (fordított áfa, egyes mezőgazdasági termékek áfa kulcsának csökkentése, EKÁER) jelentős eredményeket sikerült elérni a mezőgazdasági termékekkel összefüggésbe hozható áfacsalások (ún. „körhinta csalások”) visszaszorításában. Az ÁFA törvény jelenlegi szabályozása azonban a közösségi termékértékesítés vonatkozásban még mindig nem egyértelmű, mivel ha az áru - a termelőt megtévesztve - mégis belföldön kerül értékesítésre, az áfa fizetési kötelezettség indokolatlanul a gazdálkodót terheli. Az ellentmondás feloldása érdekében javasoljuk, hogy kerüljön egyértelműen meghatározásra, hogy mit jelent az „igazoltan belföldön kívülre” jogszabályi megfogalmazás. (Tételesen kerüljön felsorolásra azon dokumentumok köre, melyek esetén a hatóság a kiszállítást igazoltnak tekinti.)
- A beszerzési ár alatti értékesítés visszatérő problémája a termelői-feldolgozó-kereskedői viszonyrendszernek. Ez a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat az egyes közvetlenül beszállított termékeknél direkt módon, más termékeknél pedig közvetve negatív irányba befolyásolja a felvásárlási árakat. Így a költségeket végső soron - az értéktermelő lánc első láncszemeként – a termelők viselik, előnyeiket pedig a kereskedők élvezik. Javasoljuk, hogy a NÉBIH fordítson kiemelt figyelmet a beszerzési ár alatt történő értékesítés tilalmának ellenőrzésére.
- Magyarországon a szerződések tartalmazzák ugyan a 30 napos fizetési határidőt, de a gyakorlatban sok esetben ez nem 30 napot jelent. A tejbeszállításnál például a tárgyhót követő hó utolsó napjáig történő fizetés esetén (a havi mennyiség egy összegben kerül leszámlázásra a tárgyhót követő hónapban) az első napon beszállított tej ellenértéke gyakorlatilag 60 nap múlva kerül kifizetésre. Az ellenérték kifizetése az áru átvételétől számított harminc napot akkor nem haladhatja meg, ha a helyesen kiállított számla a feldolgozó, illetve felvásárló részére az átvételt követő tizenöt napon belül átadásra kerül. Itt csak teljes havi mennyiség után kerül átadásra a számla. Javasoljuk a mezőgazdasági termékpiacok szervezésének egyes kérdéseiről, a termelői és szakmaközi szervezetekről szóló 2015. évi XCVII. törvényben előírni, hogy a termelő kérésére a felvásárló/feldolgozó köteles legyen biztosítani a kéthetes elszámolás lehetőségét.
- A tejtermelők igen nagy hányada nem tudja előre, hogy az adott hónapban milyen áron szállítja a tejet, jobb esetben tárgyhó közepén, rosszabb esetben csak a tárgyhót követő hónap közepén értesül a felvásárlási árról. Javasoljuk előírni, hogy a nyerstej értékesítésekor a szerződés vagy meghatározott időszakra szóló, előre rögzített fix árat tartalmazzon, vagy olyan ármeghatározási mód (árképlet) kerülhessen csak alkalmazásra, amely a termelő és feldolgozó (felvásárló) együttes megállapodásán alapul. Amennyiben az árképlet lehetővé teszi, a feldolgozónak (felvásárlónak) a tárgyhó első napján tájékoztatnia kell a termelőt az adott havi átvételi árról.

- A sertésfelvásárlási árak alakításában a nagyobb felvásárlóknál a minősítésnek van szerepe, de a piaci helyzet alakulásának tükrében a felvásárlók egy része gyakran alkalmaz a minősítés eredményétől független felvásárlási árakat is. A sertéságazatban a minősítési eredmények alakításával, a különböző levonások (kobzás, elhullás stb.) alkalmazásával gyakori az „alternatív árképzés”, ami az árképlet módosítása nélkül is lehetőséget teremt a felvásárlási árak csökkentésére. Bár a minősítés eredménye sok esetben vitatható, arról a termelő csak utólag értesül. Javasoljuk olyan egységes, objektív és ellenőrizhető, jogszabály által meghatározott sertésminősítési rendszer bevezetését, amely garantálni tudja az adatok tényszerűségét, kizárja a feldolgozók erőfölénnyel való visszaélésének lehetőségét, megteremti a feltételeit, hogy a termelők valós időben, nyomon követhető módon értesüljenek a minősítés eredményéről. Javasoljuk emellett egy független, hatósági jogkörrel felruházott szervezet létrehozását is, amely a minősítés folyamatát ellenőrizné.
- A húsipari csődöknél 60-70 napos kinnlevőséggel bennragadt termelők esete is jól illusztrálja, hogy a fizetési határidők betartása nincs kikényszerítve. A termelők, kiszolgáltatott helyzetük miatt nem vállalják fel a fizetési határidők betartását. A szerződéstől való elállási jogukkal – a szűk mozgáster miatt – csak kevesen élnek. Javasoljuk, kerüljön kialakításra egy, a fizetési fegyelem megsértése esetén alkalmazandó, elrettentő erejű büntetési tétel. A fizetési határidők betartását kiemelten kell ellenőrizni, hogy elkerülhetők legyenek a tapasztalt visszasságok.
- Magyarországon a termelői összefogások, integrációk a rendszerváltást követően szétestek és az elmúlt szűk három évtized sem volt elég ahhoz, hogy új, meghatározó erővel bíró együttműködések alakuljanak ki. Ennek részben szemléleti, részben szabályozási okai vannak. A termelők közti bizalmatlanság, a szövetkezetekhez kapcsolódó előítéletek, az integrátorok irányába sok esetben még mindig fennálló ellenérzések továbbra is akadályát jelentik az összefogások létrejöttének. Ennek negatív termelői következménye a drágább inputanyag beszerzés, a koordinált termelés hiánya, az exportpiacok korlátozott elérése, az értékesítési kiszolgáltatottság. Az életképes termelői összefogások - horizontális, alulról építkező szerveződésként történő - létrejöttének ösztönzése támogató jogi, adózási feltételrendszer kialakításával hatékony eszköz lenne a termelői érdekérvényesítés erősítéséhez.

A MOSZ által javasolt intézkedések - erős szankciórendszer bevezetése, ellenőrző és szankcionáló hatóság jogkörének megerősítése, pénzügyi biztosítékrendszer előírása, termelői összefogások segítése - véleményünk szerint jelentősen hozzájárulhat a mezőgazdasági termelők és a felvásárlók, kereskedők viszonyrendszerében meglévő egyenlőtlenségek tompításához.

